

dırım Bayezid zamanında askerî bazı görevlere getirildi. Çelebi Mehmed'in Amasya'daki sancak beyliği sırasında, onun yakın maiyeti arasında yer aldı. Fetret Devri'nde de bu şehzadeye bağlı kalarak hizmetlerine devam etti.

1413'te Çelebi Mehmed'in ülkede asayiş ve birliği sağlamasından sonra vezirîâzamlığa ve Rumeli beylerbeyiliğine tayin edildi. Aynı yıl Mûsâ Çelebi'nin öldürülmesinde rol oynadı. Ertesi yıl Osmanlı-Karaman münasebetleri sırasında Karamanoğlu Mehmed Bey'in şartları kendisi için ağır olan bir muahede imzalamasını sağladı. Şeyh Bedreddin vak'asında da hizmeti geçen Bayezid Paşa, 1420'de önce Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal gibi onun müridleri etrafında toplanan âsileri mağlûp etti; daha sonra Deliorman taraflarında yerleşip çevresine taraftar toplayan Şeyh Bedreddin üzerine yürüdü.

Çelebi Mehmed'in ölümünü, onun vasiyeti üzerine oğlu Şehzade Murad gelinceye kadar kırk gün süreyle gizledi ve böylece çıkması muhtemel bir fitneyi önlemiş oldu. Çünkü Bizans İmparatorluğu nezdinde rehin tutulan Şehzade Murad'ın kardeşi Mustafa, yapılan anlaşma gereği padişahın ölümünden sonra serbest bırakılacaktı.

1421 Mayısında tahta geçen II. Murad'ın ilk zamanlarında da mevkiini koruyan Bayezid Paşa, Çelebi Mehmed'in ölümünün duyulmasından sonra serbest bırakılan ve meşrû hükümdarla mücadeleye başlayan Şehzade Mustafa (Düzmece) üzerine gönderildi. İstanbul Boğazı'ndan Rumeli yakasına geçen yaşlı vezir, yanındaki sayıca az askerle Edirne'nin Sazlıdere mevkiinde Şehzade Mustafa'nın kuvvetleriyle karşılaştı. Emri altındaki askerlerin büyük çoğunluğu Mustafa tarafına geçince teslim olmak zorunda kaldı ve ertesi gün İzmiroğlu Cüneyd Bey'in tahrikleriyle katledildi (1421). Mezarı Sazlıdere'dedir.

Sert bir mizaca sahip, tedbirli ve otoriter bir kişi olan Bayezid Paşa Osmanlı vezirîâzamlarının en büyüklerinden biridir. Özellikle Çelebi Mehmed'in devleti toparlama yolundaki faaliyetleri sırasında büyük hizmetleri geçmiş ve itibar kazanmıştı. Fakat bu itibar Çandarlı İbrahim ve Hacı İvaz Paşa gibi Türk asıllı vezirlerin kıskançlıklarına yol açtığı için hayatının sonlarına doğru biraz da kasıtlı olarak Rumeli'ye Düzmece Mustafa üzerine gönderilmişti.

Bayezid Paşa'nın kardeşi Hamza Bey onun vezirliği sırasında deniz beylerindendi. Venedikliler 1417 yılında Çanakale Boğazı'na girip Lapseki'yi topa tutuklarında karada 10.000'den fazla askerle Venedik kuvvetlerine karşı koydu. Hamza Bey daha sonra da İstanbul'un fethi sırasında Baltaoğlu Süleyman Bey'in yerine donanma kumandanlığına getirilmiştir.

Bayezid Paşa'nın Amasya'da inşa ettirdiği cami, imaret ve medresenin 820 (1418), 821 (1418) ve 823 (1420) tarihli vakfiyelerinde sadece Celâleddin unvanı geçer. 1413'te Karamanoğlu yağmasında tahrip olan Bursa Orhan Gazi Camii'nin tamir kitabesinde ise "vezir-i kebir" unvanı görülür. Bayezid Paşa ayrıca Bursa'da da bir medrese inşa ettirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Aşıkpaşazâde, *Târih*, s. 83, 97, 190; İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3209, vr. 77^a vd.; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), I, 403-407, 557-559; Hoca Sâdeddin, *Tâcüt-tevârih*; I, 107, 125; *Sicill-i Osmânî*, II, 6-7; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 364-365, 378-379, 543, 553-554, 584; Danişmend, *Kronoloji*, I, 184, 185, 441; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 235-236; Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimat Tarihi*, Ankara 1959, I, 271, 328, 329; Aydın Taneri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Döneminde Vezirîâzamlık*, Ankara 1974, s. 37, 62, 71, 95; a.mlf., *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri*, Ankara 1981, s. 149, 150; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 95-96, 560; *Gazavât-ı Sultan Murâd b. Mehmed Hân* (nşr. Halil İnalıcık — Mevlûd Oğuz), Ankara 1978, s. 13; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 115-117.

AYDIN TANERİ

BAYEZİD PAŞA CAMİİ

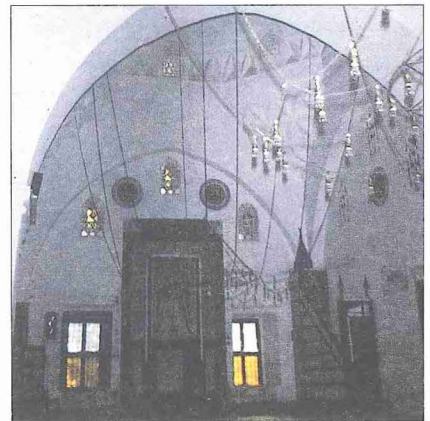
Amasya'da

XV. yüzyıl başlarında yapılan cami.

Yeşilirmak kıyısında olan Bayezid Paşa Camii, kapısı üstündeki Arapça kitabesine göre Sultan Çelebi I. Mehmed'in vezirlerinden Bayezid Paşa tarafından 817 yılı Muharreminde (Nisan 1414) yaptırılmıştır. Son cemaat yerinin orta kemerinin sağındaki pâyenin dış yüzünde mermer bir levha üzerindeki ikinci bir kitâbede, mimarının Bayezid Paşa'nın memlûk*lerinden Ya'kûb b. Abdullah olduğu 822 (1419) tarihiyle birlikte yazılır. E. Hakkı Ayverdi, bunun bir tamir kitabesi olduğunu ve belki de caminin yapımından birkaç yıl sonra 818'de (1415) vuku bulan zelzelenin hemen arkasından yapılan bir tamire işaret ettiğini belirtir. Bu görüşün sadece tahminlere da-

yandığı açıkça bellidir. Aynı kemerin sol pâyesi üzerindeki diğer bir mermer levhada caminin "el-muallim" lakaplı Zeyneddin b. Zekeriyâ'nın eseri olduğu yazılır. Ayverdi'ye göre bu da bir tamirle ilgilidir. Son cemaat yeri altında, girişten önceki kemerde sağda "el-muallim Ebû Bekir b. [okunamadı]...", solda "...İbn Müşeymiş ed-Dimaşkî olarak tanınan Muhammed..." yazıları okunmaktadır. Ayrıca son cemaat yeri kemerlerindeki kuşak yazılarda caminin vakfiyesinin özeti taşta işlenmiş olup bu yazının bir köşesinde de "mimar... [okunamadı]... Tugan b. Abdullah" diye okunan bir ad daha vardır. Bunlardan başka Kuşköprüsü yakınındaki kaya üstüne de sekiz satır halinde Bayezid Paşa vakfiyesinin bir özeti işlenmiştir. Vakfiyenin tarihi 820 Zilhiccesi (Ocak 1418) olarak okunmuştur. Yıllar önce İ. Hakkı Uzunçarşılı tarafından okunarak yayımlanan bu kitabeyi daha sonra E. Hakkı Ayverdi de neşretmiştir. Bayezid Paşa'nın 11 Zilhicce 820 (19 Ocak 1418) tarihli başı noksan Arapça bir vakfiyesi Başvekâlet Arşivi'ndedir (Ali Emîrî, Tasnif, nr. 2), bunun Vakıflar defterinde bir sureti vardır (Evr., Kuyûd-ı Kadîme, Müceddet-Anadolu 19, nr. 244). Bu vakfiyenin 821 (1418) ve 823 (1420) tarihli ekleri de bulunmaktadır. Ayrıca bu binanın yapımında çalıştıkları anlaşılan "mimar" ve "muallim" unvanlarıyla anılan ustaların gerçek görevlerinin ne olduğu da tam olarak aydınlığa kavuşmamıştır. Başka hiçbir Osmanlı devri Türk eserinde bu kadar çok usta imzasına rastlanmamış olması dikkat çekicidir. Gabriel, mimar unvanlı olanların bugünkü mimardan farklı olarak inşaata

Bayezid Paşa Camii'nin içinden bir görünüş

nezâret ettikleri, muallimlerin ise kalfa veya "şantiye şefi" olabileceğini belirtir. Yine Gabriel'e göre bu şahıslardan biri, aynı unvana sahip diğerinin yardımcısı da olabilir.

Caminin kurucusu Bayezid Paşa II. Murad devrinde Şehzade Mustafa üzerine gönderilmiş ve askerlerinin çoğunun karşı tarafa geçmesi üzerine teslim alınmış, ertesi gün de öldürülmüştür (1421).

Evliya Çelebi, 1646 yılına doğru geldiği Amasya'daki camiler arasında Bayezid Paşa Camii'ni "bâğ-ı İrem-misâl" olarak tarif eder. E. Hakkı Ayverdi, caminin kible duvarında sol iç köşede ta'lik hatla yazılmış dört beyitlik manzum bir kitâbenin, Mazhar adında bir hayır sahibi tarafından 1305'te (1887-88) yapılan önemli bir tamire işaret ettiğini de ileri sürmüştür.

Bayezid Paşa Camii, erken devir Osmanlı mimarisinde çok yaygın olan "tabhâneli" veya "zâviyeli cami"lerin en güzel örneklerindendir. Plan bakımından burada değişik ve güzel bir şekil ortaya konduğu gibi caminin yapımında ve süslenmesinde de zengin ve itinalı bir işçilik görülmektedir. Evvelce yabancı sanat tarihçilerinin "ters T tipi" veya "Bursa tipi" gibi fonksiyonu belirtmeyen adlarla ayırt ettikleri bu biçimdeki camileri "tabhâneli" veya "zâviyeli cami" olarak belirtmemizden sonra bunlara "yan kanatlı camiler", "çok fonksiyonlu camiler", "çapraz eksenli camiler" gibi yan odalarının ne işe yaradıklarını ifade etmeyen, yalnız şekle bağlı birtakım adlar da yakıştırılmıştır. Halbuki Bayezid Paşa Camii'nde de açıkça görüldüğü gibi iki yanlardaki bu kubbeli odalar, içlerinde ocakları ve o devir evlerinde olduğu gibi ocağın iki yanında alçı süslemeli küçük gözler halinde yapılmış raflarıyla tabhâne mekânlarıdır.

Bayezid Paşa Camii'nin evvelce etrafını çeviren avlu duvarı bugün yoktur. Bunun bir kenarında bulunan aşhâne-imaret de ortadan kalkmıştır. Cami çok temiz bir taş işçiliğiyle renkli malzeme kullanılarak yapılmıştır. Son cemaat yeri revakı ağır, kalın pâyelere oturan beş sivri kemerlidir. Bu cephede kemerler beyaz mermer ve kırmızı taşlardan örüldükten başka kırmızı kuşaklar yapılmış, kemer aralarına kabartma çivi başı şeklinde rozetler işlenmiştir. Bunlardan ortadaki iki tanesinin içlerinde geçmeli küfî hatla dört adet Muhammed ismi yer almıştır. Ayrıca revakın dış yüzü, mukarnaslı saçaklar ve geometrik süslemeler işlenmiş kuşaklarla bezenmiştir. Son cemaat yerinin orta kubbesinin içi de mukarnas ve baklavalarla zengin biçimde süslüdür. Diğer kubbelerin içleri düz, çarkıfelek ve helezon biçimindedir. Başka hiçbir camide görülmeyen bir özellik de son cemaat yeri sekisi tabanında sağda ve solda birer fiskiyeli havuzun bulunmasıdır.

Kubbeli ve derin bir giriş eyvanının sonunda mukarnaslı bir yaşmağın taçlandırıldığı cümle kapısı bulunur. Yaşmak alt kenarı ile kapı kemeri arasında kitâbe ve kabartma süslemeler, kapının iki yanında da mihrabiyeler vardır. Caminin iki büyük mekânından ilki, tepesinde bir aydınlık feneri olan 8,70 m. kadar çapında bir kubbe ile örtülüdür. Buranın kapalı bir avlu gibi düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak sonraları bu bölüm de ibadet mekânına katılmıştır. Herhalde evvelce tam ortada bir şadırvan bulunuyordu. Bu kapalı avlu mekânına açılan dördü kubbeli, ikisi küçük altı mekân tabhâne odalarıdır. İçlerinde ocakları ve raf gözleri vardır. En eski Orta Asya Türk mimarisindeki, bir avluya açılan dört eyvan şemasının hâtırası olmak üzere ka-

palı avlu mekânının iki yan duvarına birer kör kemer yapılmıştır. Tabanı bir kademe daha yüksek olan esas namaz mekânı daha ufak ve basık bir kubbe ile örtülüdür. Kubbenin geçişi üçgenlerle sağlanmıştır. Kubbe duvarındaki mihrap ise taştan olup çok zengin oyma ve kabartmalarla kaplanmıştır. Mihrabın tezyinatı ustalıklı olmakla beraber fazla kalabalıktır. Sağ taraftaki tabhâne odaları arasında yer alan taştan dar bir merdiven yukarıdaki maksûrelere çıkışı sağladığı gibi buradan minareye de geçmek mümkündü. Aynı yerde yine dar bir merdiven, tabhâne misafirleri için yapılmış bir helâ ile bağlantıyı sağlar.

Bayezid Paşa Camii'nde cümle kapısının ahşap kapı kanatları, geometrik geçmeleri ve üst kısımlarında oyma olarak işlenmiş yazıtları ile Türk ahşap işçiliğinin şaheserlerinden sayılabilir. Caminin pencere kanatlarından bugüne kadar kalabilen birkaç tanesi ise daha sade ve daha basit ahşap işçilik örnekleridir.

Bayezid Paşa Camii, Osmanlı devri Türk mimarisinin ilk devrinde eski Orta Asya yapı geleneklerini çağının yeni sanat zevkiyle bağdaştıran, iddialı ve çok değerli özelliklere sahip bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 186; *Amasya Târîhi*, I, 109-112; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitâbeler I*, İstanbul 1346/1927, s. 112-116; A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1934, II, 25-31; L. A. Mayer, *Islamic Architects and Their Works*, Genève 1956, s. 37, 126, 132, 135; Aptullah Kuran, *The Mosque in Early Ottoman Architecture*, Chicago 1968, s. 82-85; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 4-25; *Türkiyede Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1972, I, 209-213; Semavi Eyice, "Zâviyeler ve Zâviyeli-camiler", *İFM*, XXIII (1963), s. 37.

SEMÂVİ EYİCE

BAYEZİD UMUMİ KÜTÜPHANESİ

(bk. BEYAZIT DEVLET KÜTÜPHANESİ).

BAYEZİD YANGIN KULESİ

(bk. BEYAZIT YANGIN KULESİ).

BAYGINLIK

Ehliyet ârizalarından biri.

İslâm hukukunda baygınlık anlamında kullanılan *igmâ* kelimesinin kökünde "örtmek, perdelemek" mânası vardır. Baygınlık da bir bakıma akli örten

Bayezid
Paşa Camii -
Amasya
(Mehmet
Tektaş
fotoğraf
kolleksiyonu)